

УДК 343.36

**ПРИТЯГНЕННЯ ЗАВІДОМО НЕВИННОГО
ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НОВИМ КРИМІНАЛЬНИМ
ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ**

**SIYPPLOKY M., BRINGING PERSON KNOWN TO BE INNOCENT
TO CRIMINAL RESPONSIBILITY BY THE CRIMINAL PROCEDURAL
LEGISLATION OF UKRAINE**

Сийплові М.В.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та міжнародного кримінального права
Ужгородського національного університету*

У статті наводяться окремі питання кримінально-правової характеристики притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності з урахуванням положень нового кримінального процесуального законодавства України. Досліджені проблемні й суперечливі питання об'єктивних і суб'єктивних ознак цього злочину. Виявлено певні недоліки в конструкції окремих правових норм, та сформульовано пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, невинна особа, обвинувачений, правосуддя, слідчий, кримінальне законодавство.

В статье изложены отдельные вопросы уголовно-правовой характеристики привлечения заведомо невиновного к уголовной ответственности с учётом положений нового уголовного процессуального законодательства Украины. Исследованы проблемные и спорные вопросы объективных и субъективных признаков этого преступления. Выявлены определенные недостатки в конструкции отдельных правовых норм, и сформулированы предложения по совершенствованию уголовного законодательства.

Ключевые слова: уголовная ответственность, невиновное лицо, обвиняемый, правосудие, следователь, уголовное законодательство.

The article presents the some issues criminal-legal characteristics of bringing person known to be innocent to criminal responsibility with regard to the provisions by the new criminal procedural legislation of Ukraine. Problematic and vexed questions of objective and subjective signs of this crime are research. Some flaws in construction of certain legal norms were determined, propositions concerning improvement of criminal legislation were formulated.

Key words: criminal responsibility, innocent person, accused, justice, investigator, criminal legislation.

Постановка проблеми. Незважаючи на високі вимоги, які пред'являються законодавством України до діяльності державних органів, ситуація у цій сфері є вкрай негативною. Спостерігається чимало порушень під час досудового розслідування: недотримання процесуальних норм, односторонність і неповнота розслідування тощо. Одними з найбільш небезпечних порушень у цій сфері є притягнення завідомо невинних до кримінальної відповідальності як специфічний прояв зловживання владою або службовим становищем.

Протидія злочинам, які вчиняють службові особи у сфері правосуддя, є важливим завданням для становлення України як демократичної та правової держави. Шкода, якої завдають такими діями, полягає не лише у порушенні законних прав та інтересів людей, а й у їх зневірі до діяльності державних органів, насамперед – правоохоронних та судових, у підриві престижу і авторитету цих структур. Незважаючи на той факт, що статистичні дані Державної судової адміністрації України переконують у мінімальній кількості засуджених за злочин, передбачений ст. 372 Кримінального кодексу (КК) України, насправді вчинення таких протиправних дій – непоодинокий факт. Про це свідчать результати проведеного анкетування працівників правоохоронних органів (28,8% осіб з усіх опитаних вказали, що їм відомі випадки притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності). Це пояснюється високим рівнем латентності вказаного посганяння, який визначається такими факторами: потерпілі не повідомляють правоохоронні органи про те, що вони стали жертвами через зневіру в можливості розкрити цей злочин; наслідки злочинів відносять на рахунок некомпетентності в роботі представників правоохоронних органів; можливі наслідки цього злочину розглядають як шкоду, заподіяну іншими видами суспільно небезпечних діянь.

Це свідчить про актуальність теми дослідження і необхідність наукового осмислення кримінально-правової норми про відповідальність за притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності в контексті оновленого кримінального процесуального законодавства.

Стан дослідження. Питання кримінальної відповідальності за злочини проти правосуддя, і, зокрема, щодо притягнення як обвинуваченого завідомо невинуватої особи неодноразово висвітлювалися в юридичній літературі. Вагомий внесок у вивчення цієї проблеми зробили Ю.В. Александров, М.І. Бажанов, М.М. Голоднюк, О.С. Горелик, С.А. Денисова, В.Д. Иванов, П.І. Гришаєв, О.О. Кваша, Ю.І. Кулешов, В.В. Кудрявцев, О.Г. Лебедєв, Л.В. Лобанова, М.Д. Лисов, В.В. Мальцев, В.П. Малков, В.В. Мульченко, А.В. Наумов, П.Н. Панченко, Ш.С. Рашковська, Р.А. Сабітов, О.Б. Сахаров, О.Я. Светлов, В.Г. Смирнов, С.І. Тихенко, В.І. Тютюгін, В.С. Устинов, М.Х. Хабібুলлін, О.Ю. Хлопцева, О.І. Чучаєв, М.Д. Шаргородський та ін.

Без сумніву, що роботи цих науковців мають значну наукову і практичну цінність. У них розглянуто

окремі теоретичні та прикладні питання кримінальної відповідальності за вказаний злочин.

Однак, як і раніше, багато аспектів досліджуваного питання залишаються дискусійними і розв'язуються суперечливо. Це зумовлено, зокрема, і тим, що після прийняття 13 квітня 2012 р. та набрання чинності Кримінального процесуального кодексу (КПК) України зміст окремих ознак відповідного складу злочину зазнав істотних змін.

Тому **метою** нашого дослідження є аналіз окремих питань кримінально-правової характеристики притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності відповідно до положень нового кримінального процесуального законодавства України.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, частина перша ст. 372 КК України передбачає відповідальність за «притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності слідчим, прокурором чи іншою уповноваженою на те законом особою». Слід пригадати, що така редакція заборонувальної норми й раніше, як відомо, викликала певні питання. Звернення до положень кримінально-процесуального законодавства (чинного до 19 листопада 2012 р.) дозволяло дійти висновку, що зазначені суб'єкти (слідчий, прокурор чи інша уповноважена на те законом особа) не були вповноважені притягувати до кримінальної відповідальності. Своїми процесуальними діями вони лише створювали відповідні умови для притягнення винних до кримінальної відповідальності судом – порушували кримінальну справу, виконували необхідні слідчі дії, пред'являли обвинувачення тощо. Таким чином, використовуючи в законі про кримінальну відповідальність термінологічний зворот «притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності слідчим, прокурором чи іншою уповноваженою на те законом особою» законодавець мав на увазі початок процесуальної процедури притягнення до кримінальної відповідальності, яка була регламентована кримінально-процесуальним законодавством і пов'язувалася, як правило, з пред'явленням обвинувачення. Тобто спостерігалася певна неузгодженість положень кримінального та кримінально-процесуальних законів стосовно визначення поняття «притягнення до кримінальної відповідальності».

В юридичній літературі з метою усунення зазначеної вади вже були висловлені певні пропозиції. Так, російські криміналісти Л.В. Лобанова та О.Г. Лебедєв з метою вдосконалення відповідних нормативних актів пропонують у тексті відповідної норми (ст. 299 КК Російської Федерації) замінити термін «притягнення до кримінальної відповідальності» на термінологічний зворот «незаконне кримінальне переслідування» [1, с. 70]. Безумовно, що для сучасної суспільної свідомості словосполучення «кримінальне переслідування» є знайомим, звичним і «правомірним», таким, що вірно описує відповідну сферу діяльності державних органів. Проте вважаємо, що використання у тексті вітчизняного кримінального та кримінального процесуального законів зазначеної парадигми є дискусійним. По-перше, в жодному із

чинних нормативних документів така термінологія у аналізованому контексті не використовується (хоча є знайомою вітчизняному законодавству) [1, с. 17]. По-друге, в теорії кримінального процесу відсутній єдиний концептуальний підхід до визначення поняття «кримінального переслідування». Так, Г.П. Середя пропонує термін «переслідування» визначати як «вистежування когось-небудь з метою покарання, віддання до суду» [3, с. 54]. Інший процесуаліст С.В. Прилуцький вважає, що «кримінальне переслідування – це діяльність спеціальних органів і суб'єктів із доказування вини особи у вчиненні злочину, притягнення її до кримінальної відповідальності та обвинувачення у вчиненому злочині» [4, с. 54]. Також слід пригадати законодавчий досвід Російської Федерації, який містить нормативне визначення вказаного поняття: «Кримінальне переслідування – процесуальна діяльність, що здійснюється стороною обвинувачення в цілях викриття підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні злочину» (п. 55 ст. 5 КПК Російської Федерації від 18 грудня 2001 р.) [5].

Ситуація дещо змінилася після набрання чинності 19 листопада 2012 р. КПК України. З одного боку, законодавець однозначно усунув розбіжності в тлумаченні цього поняття через його легітимізацію (згідно з п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України притягнення до кримінальної відповідальності є стадією кримінального провадження, що починається з моменту повідомлення особи про підозру у вчиненні кримінального правопорушення), з іншого боку, він радикально змінив зміст об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 372 КК України. Розглянемо окремі питання визначення певних обов'язкових ознак відповідного складу злочину, що отримали новий процесуальний зміст.

Щодо ознак потерпілого від злочину. Потерпілий безпосередньо вказаний в диспозиції ч. 1 ст. 372 КК України: «...притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності». Слід погодитися з позицією Г.О. Усатого, що термін «невинна особа», який дотепер використовується у чинному кримінальному законодавстві, не відповідає ст. 62 Конституції України, де його давно змінено на більш точне за змістом поняття – «невинувата особа» [6, с. 9]. Саме таке формулювання використовує законодавець й у низці статей КПК України, зокрема ст.ст. 2, 17, 223, 290, 374 КПК України. Тому вважаємо доцільним замінити згаданий термін «невинного» на інший – «невинуватого» в ч. 1 ст. 372 КК України.

Щодо змісту об'єктивної сторони складу злочину. У теорії кримінального процесу справедливо вважається, що фактично зміст письмового повідомлення про підозру в чинному КПК України відповідає вимогам, що висувалися раніше до постанов про притягнення як обвинуваченого [7, с. 126-134]. Це пояснюється тим, що законодавець у новому КПК відмовився від інституту обвинуваченого в процесі досудового розслідування (ст. 43 КПК України), поєднав підстави набуття особою статусу підозрюваного (ст. 43-1 КПК України) та обвинуваченого (ст. 43 чинного КПК України) [8, с. 356].

Слід погодитися з В.І. Тютюгіним у тому, що об'єктивна сторона злочину за ст. 372 КК України характеризується лише активною поведінкою суб'єкта, що полягає у вчиненні таких дій, як: а) складання письмового повідомлення про підозру (ст. 277 КПК України) і б) вручення цього повідомлення особі, що підозрюється у вчиненні певного кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 42, ст. 278 КПК України) [9, с. 844].

Однак у правозастосовній практиці ймовірні ситуації, коли при досудовому розслідуванні особі повідомлено про підозру у вчиненні відповідного(их) злочину(ів), а обвинувальний акт містить іншу (змінену) правову кваліфікацію кримінального правопорушення. Такої ситуації можна було уникнути, якщо б законодавець дослухався думки О. Ю. Татарова, що слід доповнити ст. 291 проекту КПК України в такій редакції: «Формулювання обвинувачення, викладене в обвинувальному акті, не може істотно відрізнятися від формулювання, що міститься у постанові про повідомлення особі про підозру» [7, с. 126]. Закріплення цього положення у новій ч. 5 ст. 291 КПК України, на наш погляд, запобігатиме допущенню помилок під час формулювання обвинувачення в підсумковому документі – обвинувальному акті.

Також можна спрогнозувати можливість виникнення ситуації, коли формула кваліфікації не змінюється, як це зазначено в повідомленні про підозру у вчиненні відповідного(их) злочину(ів) та відповідному обвинувальному акті, однак при цьому уповноважена особа перед складанням такого акту отримує докази невинуватості особи, але не закриває кримінальне провадження згідно ч. 1 ст. 384 КПК України. Такий випадок не може бути оцінений з точки зору кримінального законодавства як притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності. Відсутність належного спеціального регулювання таких дій потребує, на нашу думку, певного вдосконалення законодавства.

Щодо ознак суб'єкта злочину. Виходячи із змісту положень ст. 372 КК України, суб'єктом цього злочину є слідчий, прокурор чи інша, уповноважена на притягнення до кримінальної відповідальності особа. Таке положення певним чином відповідало кримінально-процесуальному законодавству, чинному до 19 листопада 2012 р. Однак сучасний КПК України, як вже було зазначено, має інший підхід щодо повноважень окремих сторін кримінального провадження. Загалом, треба зазначити, що стосовно визначення слідчого та прокурора суб'єктами складу злочину, передбаченого ст. 372 КК України, у кримінально-правовій літературі дискусій не виникає. Втім, у юридичній літературі тривають дискусії щодо визначення законодавчого поняття «іншою уповноваженою на те законом особою», яке використовується в диспозиції аналізованої норми [10, с. 144-148]. Завершальним етапом для таких дискусій стали положення ст.ст. 277, 291 нового КПК України, в яких однозначно визначені слідчий та прокурор як сторони кримінального провадження, що складають повідомлення про підозру у вчиненні певного(их)

злочину(ів) та відповідний обвинувальний акт.

Висновки. З метою надання більш правильного, адекватного вираження у законі про кримінальну відповідальність змісту відповідного злочинного діяння, яке може вчинити слідчий чи прокурор під час

досудового розслідування, пропонуємо зміст ч. 1 ст. 372 КК України викласти у такій редакції: «1. Притягнення до кримінальної відповідальності завідомо невинуватого чи складання щодо нього обвинувального акту слідчим чи прокурором».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лобанова Л.В. Преступления против правосудия: теоретические проблемы классификации и законодательной регламентации : [монография] / Лобанова Л.В. – Волгоград : ВолГУ, 1999. – 268 с.
2. Проблеми забезпечення ефективності діяльності органів кримінального переслідування в Україні : моногр. / [кол. авт.] ; за заг ред. В.І. Борисова, В.С. Зеленецького. – Х. : Право, 2010. – 400 с.
3. Серета Г. Теоретичні аспекти здійснення прокурором кримінального переслідування / Г. Серета // Право України. – 2007. – № 9. – С. 53–58.
4. Прилуцький С.В. Кримінальне переслідування: теоретико-правовий зміст та проблеми співвідношення / С.В. Прилуцький // Бюл. Міністерства юстиції України. – 2005. – № 8 (46). – С. 62–70.
5. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации : [принят ГД ФС РФ 22.11.2001 ; действующая редакция] [Електронний ресурс]. – Режим доступу до кодексу : <http://www.consultant.ru/popular/upkrf/>.
6. Усатий Г.О. Відгук офіційного опонента на дисертацію Сийплокі Миколи Васильовича «Кримінально-правова характеристика притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності» подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія, кримінально-виконавче право / Г.О. Усатий – К., 2009. – 11 с.
7. Татаров О.Ю. Закінчення досудового розслідування складання обвинувального акта: проблеми та шляхи їх розв'язання / О.Ю. Татаров // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2012. – № 2. – С. 124–134.
8. Юрченко Л.В. Повідомлення про підозру: новела кримінального процесуального законодавства України // Зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми публічного та приватного права» (Запоріжжя, 3 жовтня 2012 р.) ; Класичний приватний університет. – Запоріжжя : КПУ, 2012. – С. 355–357.
9. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / [за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна]. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – Т. 2 : Особлива частина / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.]. – 2013. – 1040 с.
10. Кузнецов В.В. Кримінальна відповідальність за притягнення як обвинуваченого завідомо невинуватої особи : монографія / В.В. Кузнецов, М.В. Сийплокі / За заг. ред. д.ю.н., проф. В.І. Шакуна ; Передмова Г.О. Усатого. – Ужгород : ЗақДУ, 2011. – 284 с.